

СИМВОЛИ СИМВОЛІЗАЦІЯ У ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ, У МИСТЕЦТВІ Й АРХІТЕКТУРІ

Булах І.В., кафедра дизайну архітектурного середовища, асистент
Київський національний університет будівництва та архітектури

Анотація. У даній статті автор робить спробу розкрити поняття «символ» і «символізація» у філософсько-теоретичних дослідженнях, мистецтві й архітектурі. У філософському і психологічному аспекті з питання символу і символізації розглядаються роботи Гегеля, А. Ф. Лосева, С. Л. Франка та інших. У мистецтві символізація розглядається в літературі і в образотворчому мистецтві. У архітектурі ідея символів і символізації розглядається в роботах Л. Саллівана, Р. Де Фуско, К. Лінча та інших.

Ключові слова: символ, символізація, символика, символічний образ.

Аннотация. Булах И.В. Символ и символизация в философско-теоретических исследованиях, в искусстве и архитектуре. В данной статье автор делает попытку раскрыть понятия «символ» и «символизация» в философско-теоретических исследованиях, искусстве и архитектуре. В философском и психологическом аспекте по вопросу символа и символизации рассматриваются работы Гегеля, А. Ф. Лосева, С. Л. Франка и других. В искусстве символизация рассматривается в литературе и в изобразительном искусстве. В архитектуре идея символов и символизации рассматривается в работах Л. Салливана, Р. Де Фуско, , К. Линча и других.

Ключевые слова: символ, символизация, символика, символический образ.

Annotation. Bulakh I.V. Character and symbolizing is in philosophical-theoretical researches, in art and architecture. In this article an author gives it

a shot to expose concepts «character» and «symbolizing» in philosophical-theoretical researches, art and architecture. In a philosophical and psychological aspect through question of character and symbolizing works of Gegel, A. Loseva, S. Franca and other. In an art, symbolizing is examined in literature and in a fine art. In architecture the idea of characters and symbolizing is examined in works of L. Sallivana, de Fusko, C. Lincha, and other.

Keywords: character, symbolizing, symbolism, symbolic appearance.

Постановка проблеми. У вітчизняній архітектурній теорії довгий час не приділялося достатньої уваги поняттям «символ», «символізація». Природно, що цей факт не сприяв точній і об'єктивній розробці цілого ряду філософсько-естетичних проблем, оскільки без розуміння «символу» в адекватному йому значенні сьогодні неможливо говорити про сучасну філософію й естетику. Багатозначність і деяка розпливчастість терміну «символ» вимагають проведення ґрунтовного теоретичного аналізу. У сучасних умовах розширення масштабів міжнародної комунікації, коли різко зростає соціокультурна, інтелектуально-духовна і творча роль символів, відчувається потреба в поглибленому дослідженні питань символізації, зокрема, в архітектурній теорії і практиці.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Питання символу й символізації є складовою частиною філософського і художнього осмислення гармонійного міського середовища. В системі ООН створені структури, призначені досліджувати і забезпечувати високу якість міського середовища (НАВІТАТ, УЕФ, УНЕП). Вирішення питань естетизації міського середовища передбачено у законодавстві України (Законі від 20.05.1999 р. „Про архітектурну діяльність”). Образ міста та естетика міського середовища обговорювалися на XIII з'їзді Національного союзу архітекторів України у Києві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні символ стає об'єктом дослідження в різних галузях знання: у культурології, філософії, психології, семіотичі, психоаналізі, теорії архітектури, мистецтвознавства т. ін. З цих позицій корисно розглянути символ як об'єкт комплексного дослідження, тобто з точки зору сприйняття і розуміння архітектурних символів окремими індивідами і соціальними спільнотами і громадами.

Аналіз філософської і психологічної літератури з проблеми символу (Гегель, А. Ф. Лосев, С. Л. Франк, А. Уайтхед, С. Лангер, П. А. Флоренський, Е. Кассирер, М. К. Мамардашвілі, А. М. П'ятигорський, А. М. Коршунов, В.В.Мантатов, Л. В. Уваров, Р. Ассаджолі, К. Юнг т. ін.) свідчить, що початковим моментом визначення символу є дійсність, смисловим віддзеркаленням якої він і виступає. У мистецтві символізація розглядається в літературі (Ш. Бодлер, С. Малларме, А. Рембо, А. Білий, А. Блок та ін.) і в образотворчому мистецтві (П. Гоген, П. Серюзьє, Р. Моро, М. Врубель та ін.). Розглядаються позиції філософів Е. Кассирера, З. Фрейда, К. Г. Юнга щодо символізації в мистецтві. У архітектурі ідея символів і символізації розглядається в роботах Л. Саллівана, Р. Де Фуско, Ле Корбюз'є, К. Лінча, Л. Альберті та інших.

Метою роботи є визначення поняття символу й символізації у філософії й психології, мистецтві та архітектурі.

Результати дослідження.

Сучасна людина існує в символічному Всесвіті, що включає міфологію, мову, мистецтво, науку, межі якої постійно розширюються в ході прогресу культури. К. Вітaker порівнює світ з інфраструктурою сучасного мегаполісу, з його підземними комунікаціями, які проходять під вулицями та спорудами і забезпечують безперебійний перебіг життя на поверхні [1]. Розкриваючи термін «символ» в максимально загальному сенсі, можна сказати, що «символ — це щось як свідоцтво про інше» [2, с.149]. Зв'язок між символом й реальністю, яку він представляє, засновано головним чином на аналогії. Символічним є «...виявлення характерної людської здатності будувати аналогії» (К. Леві-Строс, Х. Керлот). Починаючи із співставлення природи й культури, свідомість упорядковує безпосередній потік життєвих хвилювань. Проте аналогія може бути використана невірним чином, коли вона носить перебільшений і неадекватний характер. Разом з тим, вплив символу пронизував все існування людини. «Символіка не вигадується будь ким, не виникає через обмовлення, а відкривається духом в глибинах нашої істоти, в осередку всіх сил життя і звідси переводиться, втілюється у ряді послідовних, нашарованих одна на одне оболонок, щоб нарешті народитися від споглядача, що здійснив пізнання. Мова символів закладена в нас у самому творінні нас, і при тому не як вроджена, тобто до нас приєднана, і тому така, що може бути і що може не бути, а як невід'ємна від самої істоти нашої, як така, без якої ми не змогли б взагалі можливі, тобто як априорна» [3, с.177].

Ф. Шеллінг вперше відокремив такі поняття, як схематизм, алегорія і символ [4]. У його розумінні „... схематизм є засіб відображення, в якому загальне означає відмінне або в якому відмінне сприймається через загальне. Той самий засіб відображення, в якому відмінне позначає загальне або в якому загальне спостерігається через відмінне, є алегорія. Синтез того і другого, де ні загальне не позначає відмінного, ні відмінне не позначає загальне, але де і те й інше абсолютно єдині, є символ [4, с.122].

У своєму розумінні символу Ф. Шеллінг поперед всього спирається на Г. Гете і на Ч. Морріса. Символ для них є подібним знаком, значення якого не обумовлено попереднім. Він, з одного боку, інтуїтивно сприймається очевидним, а з іншого, ніколи не досягає кінця і володіє невичерпністю. К. Золгер вважав, що „... символ є само існування ідеї. Він є дійсно тим, що означає, є ідея у її безпосередньої дійсності” [5, с.154].

До висновку про те, що суть мистецтва полягає в його символічній природі, приходять П. Флоренський, Е. Кассирер, А. Уайтхед, С. Лангер [5,6,7]. Самовираження і репрезентацію вони визнають головними функціями мистецтва.

Е. Кассирер визначає мистецтво як символічну мову, за допомогою якої пізнаються форми не об'єктивного світу, а створені ним самим. Естетична

функція символу – у «відкритті красивих форм». Отець Павло Флоренський стверджує, що художній твір повинен розділяти основну характеристику символів – бути тим, що вони символізують. Він вважає, що «... образи мистецтв образотворчих відрізняються один від одного не тим, що одні символічні, а інші ж, нібито, натуралістичні, а тим, що, являючись однаково не натуралістичними, вони несуть символи різних сторін речі, різного, різних ступенів синтетичного».

3. Фрейд, К. Г. Юнг і їх послідовники відносно символів мистецтва застосовують загальний психоаналітичний підхід [8,9]. Вони бачать в них вияв несвідомого змісту психіки. На їх думку, за допомогою символів взаємозв'язок між свідомістю і несвідомим знаходить форму в творчості.

Символізація в літературі представлена символістами в Європі і Росії наприкінці XIX – початку XX століть. Яскравими представниками цього літературного напрямку були Ш. Бодлер, А. Рембо, П. Верлен, В. Іванов, А. Блок т. ін. До символіко-філософської узагальненості в образотворчому мистецтві тяжіли П. Гоген, П. Серюзьє, Р. Моро, М. Врубель, В. Борисов-Мусатов. Своє історичне завдання вони бачили в тому, «щоб розкрити природу поезії як символіки істинних реальностей і природу слова як символу і засобу реалізації інтуїтивного пізнання» [10,с.9]. Метою їх художньої творчості було подолання оболонки видимого, зовнішнього миру, досягнення і вираз суті буття. А. Ор'є формулює п'ять основних законів символізму, а саме – ідейність, символічність, синтетичність, суб'єктивність та декоративність [11].

Міфопоетичні уявлення про структуру Всесвіту неминуче відбивалися в архітектурі всього людства, впливаючи на форму міста, архітектурних комплексів і окремих споруд. Відмова від традиційних архітектурних рішень позбавляє їх міфо-символічних функцій і тим самим обідняє духовний і чуттєвий сенс нашого існування. В сучасному місті значною мірою втрачена символіка архітектурних форм будівель. Але постійні нарікання на безжиттєвість і емоційну бідність сучасної забудови свідчать про очікування від архітектури більшого, ніж звичайної утилітарності. Тому К. Н. Леду зазначає, що «архітектура повинна говорити» (*l'architecture parlante*) [12,с.360].

Архітектура порушує «байдужість природи», генерує нові символічні значення, наповнює світ сенсом. Будь-які архітектурні простори пронизані символічним змістом і тісно пов'язані з найглибиннішими шарами світогляду людини, з його підсвідомим.

Важливо підкреслити, що архітектурні простори є символи людської культури, концентрований вираз людських відносин даного часу й даного місця. Й чим глибше вивчаються ці простори людиною, тим більше наповнюються різноманітними символами, отримують різноманітні символічні функції. Ці символи є тим інструментом, який охоплює окремі елементи, по-новому їх комбінує й направляє.

Висновки. Таким чином, символ — це знак, зовнішня форма якого в наочно-образному виді представляє той зміст, який він символізує. Притому

зміст, що символізується, носить більш абстрактний характер ніж об'єкт, що позначається. Ще одним важливим аспектом є дія символів на несвідоме, бо звернення до нього за думкою логіків не особливо ефективно. Крім того, що символи мають інтегруюче значення (інтегрують саме несвідоме), вони сприяють інтеграції свідомих та несвідомих елементів мислення та почуттів людини.

Подальший напрямок дослідження. Аналіз символу й символізації в теорії та практиці архітектури.

Література:

1. Витакер К., Бамберри В. Танцы с семьей: символический подход, основанный на личностном опыте. – М.: Класс, 1997. – 279 с.
2. Канке В.А. Философия. Обнинск: ИАТЭ, 1994. – 416 с.
3. Флоренський П. А. У вододілів думки // Символ. Т.28.Ч.2. Париж, 1992. – 304с.
4. Шеллинг Ф. Философия искусства. – М.: Мысль, 1966. – 496 с.
5. Флоренский П.А. Избранные труды по искусству. – М.: Изобразительное искусство, 1996.
6. Кассирер Е. Філософія символічних форм // Культурологія. Антологія. – М.: Юрист, 1995. – 301 с.
7. Кассирер Э. Избранное. Опыт о человеке / Пер.с нем. Б. Вимер и др. – М.: Гардарики, 1998. – 684 с.
8. Фрейд З. Художник и фантазирование: Сб. произведений / Под ред. Р.Ф. Додельцева, К.М. Долгова – М.: Республика, 1995. – 400 с.
9. Юнг К.Г., Франц М.Л., Хендерсон Дж.Л., Якоби И., Яффе А. Человек и его символы / Под общ. ред. С.Н.Сиренко. – М.: Серебряные нити, 1997. – 368 с.
10. Иванов В. Заветы символизма // Декоративное искусство. – 1991. -№3. – с. 9.
11. Энциклопедия символизма: Живопись, графика и скульптура. Литература. Музыка/ Ж. Кассу, П.Брюнель, Ф. Клодон и др.; Науч.ред. В.М. Толмачев; Пер. с фр. – М.: Республика, 1998. – 429 с.
12. Глазых В.Л. Эволюция творчества в архитектуре. – М.: Стройиздат, 1986. – 438 с.

Надійшла до редакції 7.04.2009